

MÎNDRIA DE A FI ROMÂN NU ESTE O SINTAGMĂ FOLCLORICĂ

Interviu cu poetul **BAKI YMERI**

Baki Ymeri. Este fiul unui filogerman pe nume Aivaz Voka. S-a născut la Şipkoviţa (Macedonia). Marin Sorescu îl considera *un foarte bun român* (după mamă) și *un foarte bun albanez* (după tată). A absolvit Facultatea de Filosofie la Universitatea din Priştina (Limba și literatura albaneză). Între timp, a urmat cursuri de specializare a limbii române la Universitățile din Viena și București. Este un tezaur de suflet românesc, doctorand al Universității din București, membru a Uniunii Scriitorilor din România, redactor-șef al revistei „Albanezul/Shqiptari”, autor a numeroase articole despre aromânii din Balcani, românii din Valea Timocului și albanezii din Kosova. Pentru activitatea culturală și publicistică în folosul societății, a fost nominalizat, din partea Institutului Biografic American (ABI), *Omul Anului 2001*.

De-a lungul timpului, a publicat mii de versuri din opera a peste 50 de scriitori și istorici români în limbile albaneză, macedoneană și slovenă, precum și unele volume aparținând poezilor Nichita Stănescu: *Ekspozitë e të palindurve/Expoziția celor nenăscuți* (Priştina, 1986); Anghel Dumbrăveanu: *Kënga e mullibardhës/Cîntecul sturzului* (Scopie, 1986); Slavco Almăjan: *Xhuxhmaxhuxhët harruan të rriten/Piticii au uitat să crească* (Priştina, 1989); Marin Sorescu: *Eja të ta them një fjalë/Vino să-ți spun un cuvînt* (Priştina, 1990), etc.

Bibliografie lirică: *Kaltrina* (ediție bilingvă, română-albaneză, Editura Kriterion, București, 1994); *Dardania* (ediție bilingvă, română-albaneză, Editura Deliana, București, 1999); *Zjarr i Shenjtë/Foc Sacru* (Tetova, R. Macedonia, 2001); *Lumina Dardaniei* (Editura Muzeul Literaturi Române, București, 2004); *Drumul iadului spre Rai* (Editura Academiei Internaționale Orient Occident, București, 2005), *Cu sufletul pe buze* (în curs de apariție).

„Am îndrăgit limba română din copilărie, din vremea cînd îi auzeam pe părinții mei vorbind românește”

(Baki Ymeri)

Marius CHELARU: Domnule Baki Ymeri, îmi vorbiți mereu cu ochii luminați despre familia dumneavoastră. Povestiți-ne ceva despre tatăl, despre mama dumneavoastră și despre copilărie, despre locurile natale.

Baki YMERI: Mă bucur că provin dintr-o familie nobilă din Transilvania, mama mea fiind nepoata lui Ion Raț din comuna Band (jud. Mureș), care a căzut la războiul întregirii. Tatăl ei a fost rănit în același război și s-a stins după un an de zile, din cauza celor 19 schije cu care s-a întors din luptă. Sînt născut în zodia leului și provin dintr-o familie de luptători. Albanezii zic la fel ca și românii: „Nuk kam frike nga lufta (Nu mi-e frică de luptă)”. Nu despre luptă vreau să vă vorbesc, ci despre iubire. Am îndrăgit limba română din copilărie, din vremea cînd îi auzeam pe părinții mei vorbind românește. Nu vreau să mă laud, ci să vă spun un lucru adevărat și realist: scriitorii români care m-au cunoscut în Macedonia și România au constatat că sînt un tezaur de suflet românesc, mi-au încărcat brațele cu cărți, au scris cu admirație despre mine. Nicolae Băciuț spunea că sînt extraordinar de comunicativ, de parcă ne-am ști de cînd e lumea. De ce? Fiindcă sîntem legați prin fire tainice de noi, de acest inconfundabil spațiu traco-dac. În urmă cu 65 de ani, mama subsemnatului se lega pe viață de Aivaz Voka, cel care, sub imperiul mirac-

ulos al dragostei, ar fi fost în stare s-o caute pretutindeni, chiar dacă ar fi trebuit să meargă și în America după dînsa! Aurelia Graur l-a urmat pe tatăl meu din dragoste. L-a urmat la bine și la greu, la necaz și la bucurii.

M.C.: Sînteți de ceva vreme în România, țara mamei dvs., Aurelia Graur. Cum a fost primul contact cu România? Ce știați despre țară înainte de asta? A corepsuns cu imaginea dumneavoastră?

B.Y.: România este patria de obîrșie a mamei mele. Mîndria de a fi român nu este o sintagmă folclorică. Americanii au un respect uriaș pentru steagul lor, iar noi? Ce facem noi? Îl vedem doar de sărbători. Permiteți să fie „asimilați” confrății noștri din Valea românească a Timocului și Basarabia. Am venit prima oară în România în iarna anului 1971. Cînd a intrat trenul pe teritoriul nostru, atît de bucuros eram încît mi s-a părut că s-a transformat în avion și a aterizat dintr-o dată la București, deși am călătorit o noapte întregă, din Stamora Moravița pînă în capitală. Ce știam despre țară înainte de asta? Știam că este o țară de vis și poezie. Grigore Vieru îmi dorea (în 1991) „o viață dulce și frumoasă ca limba lui Eminescu”, lucru care deja s-a realizat.

M.C.: Ce anume v-a determinat, în afară de faptul că mama dumneavoastră era româncă, să optați pentru studii aprofundate de limbă română și la Viena, și la București? Cînd și cum ați început?

B.Y.: Am venit în România pentru a-mi cunoaște rudele și, în al doilea rînd, pentru a întocmi o lucrare despre Bucureștiul de odinioară ca centru al culturii albaneze. Am

citit și auzit că sîntem rude, am constatat acest fapt în toate punctele de vedere, m-am înscris la Universitatea din Viena, am urmat cursuri de românologie cu lingvistul Vasile Șerban, am părăsit Viena și am venit la București, fiind îndrăgostit de vecina mătușii mele. Am constatat că singurul popor din lume înrudit cu românii, pe linie daco-traco-ilirică, este poporul albanez. Cele mai frumoase și cele mai vechi cuvinte ale limbii române au corespondențe comune și în limba albaneză (*bucurie, buză, gușă, barză, brad, ceafă, cătun, vatră* etc.), cuvinte care provin dintr-un substrat comun al antichității noastre bimilenare, traco-ilire, paraslave și paralatine, cînd Albania era vecina României. Am început să traduc, m-am înscris la Universitatea din București cu o teză de doctorat despre relațiile culturale româno-albaneze, avîndu-l ca mentor pe distinsul lingvist Grigore Brîncuș, am susținut toate examenele și referatele cu nota brio. De ce? Fiindcă sîntem moștenitori ai unei zestre comune, prezent în poemul *Dicționar comun*: „Vezi ce mister admirabil/ Conține acest dicționar albano-român/ Care ascunde povestea/ Unei antice legături de sînge/ Cînd pînă și păsările pricepeau ce vorbim:/ Și *barză* și *cioară* și *gheonoaie* și *pupăză*!/ Cînd turmele urcau înspre stîna/ Și noi vorbeam despre:/ *Bască* și *baci*, *zgardă* și *fluier*!/ *Țeapă* și *strungă*, *searbăd* și *țarcl* Și ne *ciupeam* sau *ciupeam* cîte o strună/ Și ne bucuram cînd luceafărul/ Sus *scăpăra*”.

M.C.: Am discutat de multe ori despre Albania, despre România, despre Kosova, Macedonia, despre aromâni și soarta lor. Recent ne-am înfîlțit, la Iași, cu doamna Vanghea Mihanj Steryu, aromâncă din Macedonia. Cum vedeți dumneavoastră literatura aromânilor, a minorităților aromână și română în zonele despre care discutăm.

B.Y.: Este un subiect de discutat. Soarta aromânilor și românilor din Balcani și din jurul României este amară. Asimilare și discriminare, lipsă de școli și biserici în limba maternă, indiferență guvernamentală și diplomatică, lipsa mîndriei de a fi român. Ce trebuie făcut? Trebuie să ne trezim noi ca să-i trezim pe ei, ca să-și caute drepturile, precum procedează albanezii kosovari sau ungurii care locuiesc în județele din inima României. Kosova nu este Kosovo precum Moldova, Craiova, Orșova sau Crușova nu sînt Moldovo, Craiovo, Orșovo sau Crușovo. Destinul lumii depinde de Kosova, indiferent de faptul că cei care nu cunosc istoria susțin colonialismul panslavist privind destinul românilor basarabeni, timoceni sau al albanezilor kosovari. Soarta aromânilor din Macedonia este mai bună decît cea a confrăților noștri din Albania, Grecia sau Valea Timocului. Sînt o serie de scriitori și militanți înflăcărați pentru obținerea drepturilor lor în Balcani și sînt o serie de diplomați care militează mai mult pentru bani, decît pentru (a)români. Se țin cîteva reuniuni ale românismului cu foști comuniști, care fac la fel: alcargă mai mult după bani decît după (a)români, ceva similar cu neromânii noștri care încearcă să-l scoată pe Eminescu din „debara”. Știți ce spunea mama mea? „Mihai Eminescu este mîntuitorul limbii române”. Ce putem face? Să urmăm exemplul

arnăuților lui Tudor Vladimirescu, din punct de vedere al vitejiei, și al albanezilor kosovari din punct de vedere al menținerii identității naționale. În timp ce din două milioane de albanezi kosovari nici unul nu s-a sîrbizat, dintr-un milion de români din Valea Timocului, au rămas cîteva sute de mii nesîrbizați și nebulgarizați. Răspunsul este clar și realist: Integritate culturală pentru unitate europeană. Să li se dea românilor din Timoc aceleași drepturi pe care le au sîrbii și bulgarii din România.

M.C.: Sînteți un mesager fără odihnă al poeziei, între țările noastre. Am lucrat și împreună la o serie de cărți, ați fost cel care a făcut posibilă apariția unei serii de antologii de poezie română în Macedonia și Kosova. Cum este privită poezia română în Albania, în Kosova și Macedonia?

B.Y.: Poezia este cheia lumii, a spus un confrate de condei (Marius Chelaru). Repet și trec la „autolăudare”: România este o țară de vis și poezie. A venit cîndva Ovidiu, și după Ovidiu a venit Bakiu, amîndoi fiind inspirați de ființa zînelor noastre frumoase ca un răsărit de soare. „Ce bine că poetul nu ocolește izvoarele”, scria despre subsemnatul Victor Marin Basarab, cîndva! „Cum de s-a oprit tocmai aici unde, alături de noi, și el a devenit poet! O fi oare o răscruce? O fi oare o mirare? O fi oare ceva dat care ne alege? Baki Ymeri este poetul care stîrnește ninsoarea în limba română. El reface un drum întreg, numai ca să dea o definiție versului său în albaneză, care albește mirarea limbii române”. Poezia română este primită oriunde în lume ca un tezaur de suflet. De ce? Răspunsul ni-l dă Vasile Alecsandri: românul este născut poet. În blocul meu din Favorit, oameni simpli, precum domnul Grecu sau doamna Paula, știu de pe rost sute de versuri din Eminescu, Coșbuc și alți poeți români.

M.C.: Orașul Iași este, aș zice cu certitudine, locul unde poezia albaneză, macedoneană și kosovară a fost cel mai atent prezentată, în revistele Convorbiri Literare, poate mai ales Poezia, dar și Cronica ș.a. Există în zonele amintite reviste care prezintă mai atent poezia/ literatura română? Altfel spus, se bucură poezia română de aceeași atenție?

B.Y.: Da! Revistele de limba albaneză din Macedonia, Kosova și Albania încă din vremea lui Tito și Enver Hoxha deschideau coloanele pentru poezia română. Ca o fată frumoasă și atrăgătoare, este o poezie care te cucerește de la prima vedere. Este o poezie care se bucură de o atenție deosebită. Dacă nu îi cunoșteam pe poeții români și valorile lor, poate eram un simplu învățător în satul meu natal, sau vreun *gastarbeiter* în Germania.

M.C.: Discutam acum ceva vreme despre premiile Nobel, despre faptul că Ismail Kadare a fost de mai multe ori nominalizat și nu l-a primit ș.a. În opinia dumneavoastră, există vreun scriitor de limbă albaneză care ar putea primi acest premiu? Dar scriitor român?

B.Y.: Ismail Kadare este cel mai cunoscut albanez din lume, mai cunoscut decît președintele Albaniei. A fost de patru ori candidat pentru premiul Nobel, este unicul care îl

merită acest premiu din spațiul etnic albanez, în care trăiesc șapte milioane de albanezi (în Albania ciuntită de Marile Puteri în 1913, în Kosova celor două milioane de albanezi, în Macedonia Occidentală și Grecia de nord, unde trăiesc peste un milion de albanezi). Răspunsul pare cam politizat, dar nu ne pare rău. Voiam să afirm cu acest prilej faptul că numărul locuitorilor din Balcani este egal: șapte milioane de sârbi, șapte milioane de albanezi, șapte milioane de bulgari și șapte milioane de greci. Este altă mîncare faptul că în cadrul acestor cifre se înscriu și sute de mii de români și aromâni, care în vremea imperiului otoman aveau o sută de școli și șaptezeci de biserici în limba română, școli și biserici care au fost închise din 1913 încoace de „confrății” noștri de aceeași religie (sîrbii și grecii). Sînt lucruri pe care le știm de la fața locului și din opera marelui Kadare, „trădat” de fostul președinte al Uniunii Scriitorilor din România. În ceea ce-i privește pe scriitorii români, după Mircea Eliade, despre care se spune că a refuzat premiul Nobel, cred că într-o zi va obține acest premiu Mircea Cărtărescu sau Nicolae Breban, Nicolae Breban sau Mircea Cărtărescu.

M.C.: E o discuție continuă despre rolul și locul „limbilor minore”, despre cum anume pot fi sau nu o piedică în afirmarea unui scriitor. Cunoașteți de aproape peisajul literar din mai multe țări din zona noastră. Credeți că ar trebui ca scriitorii de aici să scrie mai curînd într-o limbă de circulație internațională

„Născut pe meleagurile albano-aromâne din Macedonia, și copleșit de nostalgia originilor, Baki Ymeri a venit ca un pelerin în România, patria mamei sale. Excelent traducător al literaturii române în limba sa paternă, ca unul care cunoaște zece limbi, desfășoară o intensă și lăudabilă activitate culturală în a doua lui patrie. Dar el nu este numai un simplu traducător, ci este, înainte de toate, un veritabil poet. Mărturie stau volumele de versuri în ediție bilingvă (româno-albaneză), în care poetul și cercetătorul științific dovedește, printr-o sumedenie de cuvinte comune, străvechi, înrudită nefîndolnică a celor două limbi și popoare. Prin aceste inspirații, el a aprins un curcubeu strălucitor, arcuit simbolic între Marea Adriatică și Marea Neagră, între Rîul Băiasa și Dunăre, între Munții Pindului și Carpați, locuiți pe vremuri, în exclusivitate, de numeroasele triburi traco-ilire autohtone.

De origine albano-română-aromână, poetul Ymeri este o sinteză admirabilă și un autentic vates: poet și profet totodată. Cu candori de înger și vîlvori de heruvim. Liric duios și caustic, mîngîie și arde, cîntă și șfichiuește, șoptește dulce și tună năprasnic, în cuvinte simple, nerimate, dar pline de sevă lirică, vie și clo-cotitoare. Setos de frumusețe, iubește florile, pomii, animalele, eternul feminin. Poezia, neamul, visul, sublimul. Poet modern, ca structură spirituală și formă literară, versul lui irupe din adîncuri ancestrale, simplu și natural, ca un izvor irepresibil, încărcat de frumusețe aspră și primitivă, incantatorie. Terestru și sideral, umblă vrăjîit printre oameni, nu totdeauna înțeles, nu rareori rănit. Sufletul lui urcă mereu în zboruri înalte spre sfere ideale, ori coboară obsedat în adîncuri infernale, după neuitata lui Euridice. De aceea, sufletul lui nu are și nu va avea niciodată aștîmpăr. S-a născut sub semnul tutelar al misterioaselor zeități traco-ilire: Zamolxis, Dionissos și Orfeu. Ce putea ieși decît un fascinant rap-sod, beat de frumuseți eterne?” (Ionel Zeană).

pentru a putea avea mai mult succes pe piața europeană, sau nu este un criteriu de luat în seamă?

B.Y.: Este adevărat și regretabil faptul că aparținem „limbilor minore” și unui trecut cu frontiere închise, și este de bun augur faptul că Institutul Cultural Român încurajează traducerea și afirmarea scriitorilor români în limbi de circulație internațională. Și este bine că, după căderea cortinei de fier, se deschid perspective de cucerire a pieței europene și pentru scriitorii români. Și este regretabil faptul că prea puțin facem pentru destinul limbii și sufletului românesc și aromânesc din Balcani și din țările cu care avem mai multă vecinătate politică decît culturală.

M.C.: Dezvăluți-ne puțin despre proiectele dumneavoastră.

B.Y.: O a treia antologie a poeziei române în limba albaneză, un volum de versuri originale, o culegere polemică purtînd titlul *Cînd minciunii îi cad chiloții, Iubire magică, România inimii mele, Lumina albaneză din București*, cîteva volume din lirica albaneză în limba română, o față frumoasă și dulce ca o cîmpie de căpșuni, etc.

M.C.: Vă mulțumesc.

„Apreciat traducător de poezie românească și doctorand al Universității din București, poetul Baki Ymeri reprezintă fenomenul mai rar al unui bilingvism născut nu doar din ușurința de a poetiza atît în română cît și în albaneză, cît mai ales – credem noi – din conștiința unui destin comun, a unei «Balcanii» originare, situată dincolo de toate diferențierile etnice sau istorice. Pentru Baki Ymeri poemul va fi astfel întotdeauna expresia unei încordări, a unei neliniști care îl plasează sub semnul «dramei sacre» a poeziei dintotdeauna și de pretutindeni (...). Dacă, prin asemenea trăiri marcat duale, poetul *Kaltrinei* reface în stil personal cîteva din experiențele fundamentale ale modernismului, timbrul său original trebuie căutat însă în capacitatea de a trece, aproape pe nesimțite, de la drama metafizică la cea a impactului cu istoria, care dobîndește aici culoarea, lipsită de orice propensiune spre pitoresc, a balcanismului. Un balcanism cu accente evident tragice, generate de un acut sentiment al fatalității istorice, al cărei «mare mecanism» e demontat de Baki Ymeri, cu mijloacele unui poet autentic” (Octavian Soviany).

„Poet de excepție al iubirii și patriot desăvîrșit, Baki Ymeri aduce un univers aparte în lumea poeziei românești. Citind cu dragoste și înțelegere poemele domniei sale, veți înțelege că ele sînt născute din suferință, disperare, iubire și credință. Autorul acestor versuri, suflet nobil și înțelept, scrie poezia cea mai sfîntă și dragă vieții: cea venită de la Dumnezeu și care aduce cu ea lumina adevărului. Prin sensibilitatea sa poetică, Baki Ymeri știe să ne pună sufletele în mireasma de busuioc și de fragi, ca în Raiul fericirii nepămîntene. Versurile domniei sale au gustul de miere al spiritualității albano-române. În lirica sa de dragoste, Baki Ymeri este fantastic, și tocmai prin aceasta fascinant. Dar nu numai atît. În poezia acestui suferitor de frumos, veți descoperi acel eros divin al limbii, care depășește dragostea pămînteană și este propriu numai adevăraților poeți” (Emilia Dabu).